

ACCESORII DIN METAL DESCOPERITE ÎN DOBROGEA, PROVENITE DINTR-O COLECȚIE PARTICULARĂ

DE

GEORGE BILAVSCHI, IONEL MATEI

Cu aproximativ două decenii în urmă, pe teritoriul Dobrogei au fost descoperite întâmplător câteva piese din metal reprezentând accesorii de harnașament ori de îmbrăcăminte. Obiectele menționate au intrat în posesia unui împătimit colecționar bucureștean, acesta punându-le la dispoziția cercetătorilor pentru a fi analizate și publicate.

Din nefericire, lipsesc atât datele referitoare la locul descoperirii lor, cât și cele legate de contextul istoric al recuperării pieselor, dar și a altor artefacte ce ar fi determinat prin asociere o încadrare cronologică și tipologică exactă. În astfel de condiții, aprecieri ce țin de relevarea caracteristicilor morfologice și structurale dintre piesele descoperite în Dobrogea și cele identificate în centrul, estul și sud-estul teritoriului european nu se pot realiza fără a pune în discuție observațiile și concluziile la care au ajuns specialiștii români, ucraineni, ruși, bulgari, unguri, cehi, slovaci, germani etc.

Este vorba de cinci piese de harnașament sau vestimentație, trei dintre ele fiind lucrate dintr-un compozit de elemente ce conține un procent ridicat de bronz și unul mai scăzut de argint (o aplică cordiformă și două paftale de dimensiuni mici), celelalte două fiind confecționate din plumb (limbi de curea).

1. **Aplică.** Piesa este de formă cordiformă, goală în interior, cu patru protuberanțe dispuse simetric, două câte două (fig. 1). În câmpul ei a fost incizată o figură în formă de picătură (posibil un chip omenesc stilizat ?), încoronată cu o linie curbă având capetele răsucite spre interior (posibil reprezentarea stilizată a părului uman cu șuvițe răsucite în forma unor cochilii de melc ?). Pe revers, piesa mai conservă unul din cele două nituri de prindere pe suportul din piele, celălalt fiind rupt încă din vechime. Într-un anumit moment, dificil de precizat în prezent, piesa a fost perforată în partea sa superioară, fiind purtată ca medalion ori amuletă. Dimensiuni: lungime = 3 cm, lățime = 2–2,3 cm, grosime = 0,2 cm; stare de conservare bună (fig. 1/1).

Încadrarea cronologică și proveniența acestor tipuri de podoabe suscită numeroase discuții, în aceste rânduri rezumându-ne a prezenta doar opiniile emise de specialiști ai problemei, precum și descoperiri similare din centrul, estul și sud-estul Europei. Cu certitudine, această categorie de accesorii din metal era folosită pentru ornamentarea ansamblului de curele din piele ale veșmintelor ori a harnașamentului călăreților războinici veniți dinspre imensele stepe euro-asiatice.

Asemănătoare ca tip, însă ușor diferențiate ca formă și decor, sunt acele piese descoperite în mormintele călăreților nomazi de pe teritoriul României, pe care unii specialiști români le consideră a fi ungurești¹. Din nivelurile de locuire specifice perioadei medievale timpurii ale așezării de la Dinogetia – Garvăn, au fost prelevate

---

¹ K. Horedt, *Voievodatul de la Bălgrad-Alba Iulia*, în *SCIV*, V, 1954, 3–4, p. 505, fig. 8. Piesa provine dintr-un mormânt al cimitirului de la Moldovenești-Cluj datat în veacul al XI-lea; M. Rusu, E. Dörner, *Săpătura de salvare de la Șiclău (r. Criș, reg. Crișana)*, în *MCA*, VIII, 1962, p. 706, fig. 2/1; vezi și referințele bibliografice de la p. 710. Autorii stabilesc analogii cu piese similare descoperite pe teritoriul Ungariei, datate în secolul al X-lea; Fl. Drașovean, M. Muntean, D. Țeicu, *Hodoni. Locuirile neolitice târzii și necropola medievală timpurie*, Reșița, 1996, p. 39–40; pl. LXII/2, 13; bibliografia de la p. 55–61. Însă, podoabele menționate fac parte din categoria pandantivilor dubli, caracteristici atât culturii Bjelo-Brdo, cât și „mediului maghiar vechi” (p. 40) și au fost încadrați cronologic în secolele X–XI.

câteva aplici din bronz, variate ca formă și dimensiuni. Atât K. Horedt², cât și I. Barnea³ consideră că acest tip de podoabă este de origine asiatică, un produs al meșterilor chinezi, fiind propagat de către călăreții nomazi (comunitățile avare târzii și călăreții unguri) în regiunile de la nordul Dunării Mijlocii și Inferioare. Aceiași opinie o împărtășesc și unii arheologi din Ungaria⁴, pe când alți specialiști unguri consideră că aceste tipuri de aplici cordiforme au ornamentat exclusiv harnașamentul și curelele din piele ale vestimentației cavalerilor maghiarilor⁵. Alte obiecte similare atribuite călăreților unguri au fost descoperite și pe teritoriul Slovaciei, acestea fiind datate în secolele IX–XI⁶.

În opinia noastră, răspândirea acestei categorii de aplică a depășit cadrul geografic al evoluției social-politice a statului maghiar, identificarea accesoriilor de harnașament și vestimentație în mormintele de călăreți în întreg arealul central, estic și sud-estic european neînsemnând altceva decât jalonarea evidentă a intențiilor politico-militare ale contingentelor tribale ungurești stabilite în pusta panonică.

Lipsa datelor certe referitoare la contextul istoric al descoperirii aplicii, nu împiedică încadrarea cronologică exactă a piesei. Făcându-se apel la cronologia relativă și absolută, aplica datează din veacurile IX–XI, cel mai probabil, ea constituind un element ornamental din ansamblul de legături și curele din piele ce compun harnașamentul vreunui călăreț nomad.

2. Limbă de curea. Obiectul este prelucrat din plumb, având o formă dreptunghiular-alungită (fig. 1/2). Pe suprafața sa a fost imprimat un motiv de tip „brăduț”, realizat în două registre, dispuse longitudinal și separate de o nervură realizată pe axul median al obiectului. Pe revers, se păstrează amprenta tiparului în negativ. Unul dintre capete este rotunjit, pe când celălalt, drept, este prevăzut cu un orificiu dreptunghiular prin care trecea capătul curelei din piele. Cadrul astfel format a fost fracturat fiind ulterior întărit și sudat. Totodată nu s-au conservat nici cele două nituri prin care se realiza ancorarea piesei pe suportul din piele. Dimensiuni: lungime = 3,8 cm, lățime = 1,9–2 cm, grosime = 0,2 cm; stare de conservare bună.

3. Limbă de curea. Piesa, de formă dreptunghiulară, este lucrată de asemenea din plumb (fig. 1/3). Pe avers a fost imprimat același motiv de tip „brăduț”, dispus longitudinal, în două registre, despărțite de o nervură proeminentă. Cele două suprafețe astfel rezultate sunt încadrate la ambele capete de câte două protuberanțe. Pe revers, se păstrează amprenta tiparului în negativ. Unul dintre capete este rotunjit; în schimb, celelalte extremități îi lipsește cadrul de fixare pe centură, curea etc. Dimensiuni: lungime = 3,5 cm, lățime = 1,7 cm, grosime = 0,2 cm; stare de conservare satisfăcătoare.

² K. Horedt, *op. cit.*, p. 505. Aplicile descoperite într-o necropolă din cuprinsul orașului Alba Iulia comportă similarități tipologice cu cele descoperite în cimitire precum cel de la Moldovenești-Cluj (Fl. Drașovean, M. Muntean, D. Țeicu, *op. cit.*, 148 p.), datate în veacurile X–XI.

³ I. Barnea, *Elemente de cultură materială veche românească și orientală în așezarea feudală (secolele X–XII) de la Dinogetia (reg. Galați)*, în *Studii și referate privind istoria României*, I, Ed. Academiei R. P. R., București, 1954, p. 222 și pl. II/28, 29. Autorul articolului realizează și comparații cu piese similare descoperite la Biliar, pe valea Donețului (vezi A. Salmony, *Eine chinesische Schmuckform und ihre Verbreitung in Eurasien*, în *ESA*, IX, 1934, p. 327, fig. 9–10, *apud*, I. Barnea, *op. cit.*, p. 222).

⁴ É. Garam, *Die Awarezeitlichen Scheibenfibeln*, în *Communicationes Archeologicae Hungaricae*, Budapesta, 1993, p. 99–134. Potrivit opiniei reputei cercetătoare din Ungaria, piesele la care se face referire sunt încadrate cronologic în veacurile VIII–IX, fiind astfel un produs artistic aparținând perioadei târzii a civilizației avare din jurul Lacului Balaton.

⁵ E. István, *Honfoglaló magyar temető leletmentése Budakeszin (Fundrettung eines Gräberfeldes aus der Landnahmezeit in Budakeszi)*, în *Communicationes...*, Budapesta, 1993, p. 148, pl. 12/b. Piesa provine dintr-un mormânt de călăreț ungur descoperit în zona Alsá-Volga și datat în veacurile IX–X; K. László, *Honfoglaló magyar leletek a Kajárpéc-Gyűri Kavicsbányában (Győr-Moson-Sopron M.) (Ungarische Funde aus der Landnahmezeit in der Kiesgrube von Kajárpéc-Gyűri (Komitat Győr-Sopron-Moson))*, în *Communicationes...*, 1992, p. 160–162 și bibliografia de la p. 168–171. Aplicile descoperite în aceste regiuni au fost datate în secolul al X-lea; idem, *Honfoglalás kori Sírok Nagytarcsán I: Temető UTCA 5. (Adatok a gombos nyakú kengyelek érteléséhez)*, în *Communicationes...*, 1985, p. 130–131, fig. 4, 5; L. Révész, *Mit beschlügen geschmückte Pferdgeschirre aus den landnahmezeitlichen Frauen und Männer Gräbern*, în *Acta Archaeologica*, Budapesta, XLVI, 1994, 1–4, p. 355 și bibliografia de la p. 359–361; C. Bálint, *Südungarn im 10. Jahrhundert*, Budapesta, 1994, p. 68, fig. 20/7–10; p. 127, fig. 38/16–28; p. 128, fig. 39/1–28.

⁶ Z. Liptáková, *Dve pohrebiská z X. Storočia na Juhozápadnom Slovensku*, în *Študijné Zvesti. Archeologického ústavu Slovenskej akadémie vied*, 14, Nitra, 1964, p. 239, 249; Zl. Cilinska, *Slawisch-awarisches Gräberfeld in Nové Zámky*, Bratislava, Ed. Vyd. Slov. Akad. Vied, 1966, p. 132, fig. 64/1, 3; 66/1, 4; 73/5, 6. Piesele comportă similarități tipologice cu alte descoperiri din sud-vestul Slovaciei (Trovecnad, Váhom-Horný Jetov, Prša), în cadrul culturilor Bjelo-Brdo, și de pe teritoriul Ungariei (Halimba, Szentes-Szentlászló, Bešeňov, Dolný Peter, Chotiň, Kecskemét, Fiad-Kérpurza), puse pe seama ungarilor și curganelor din nordul caucazian.

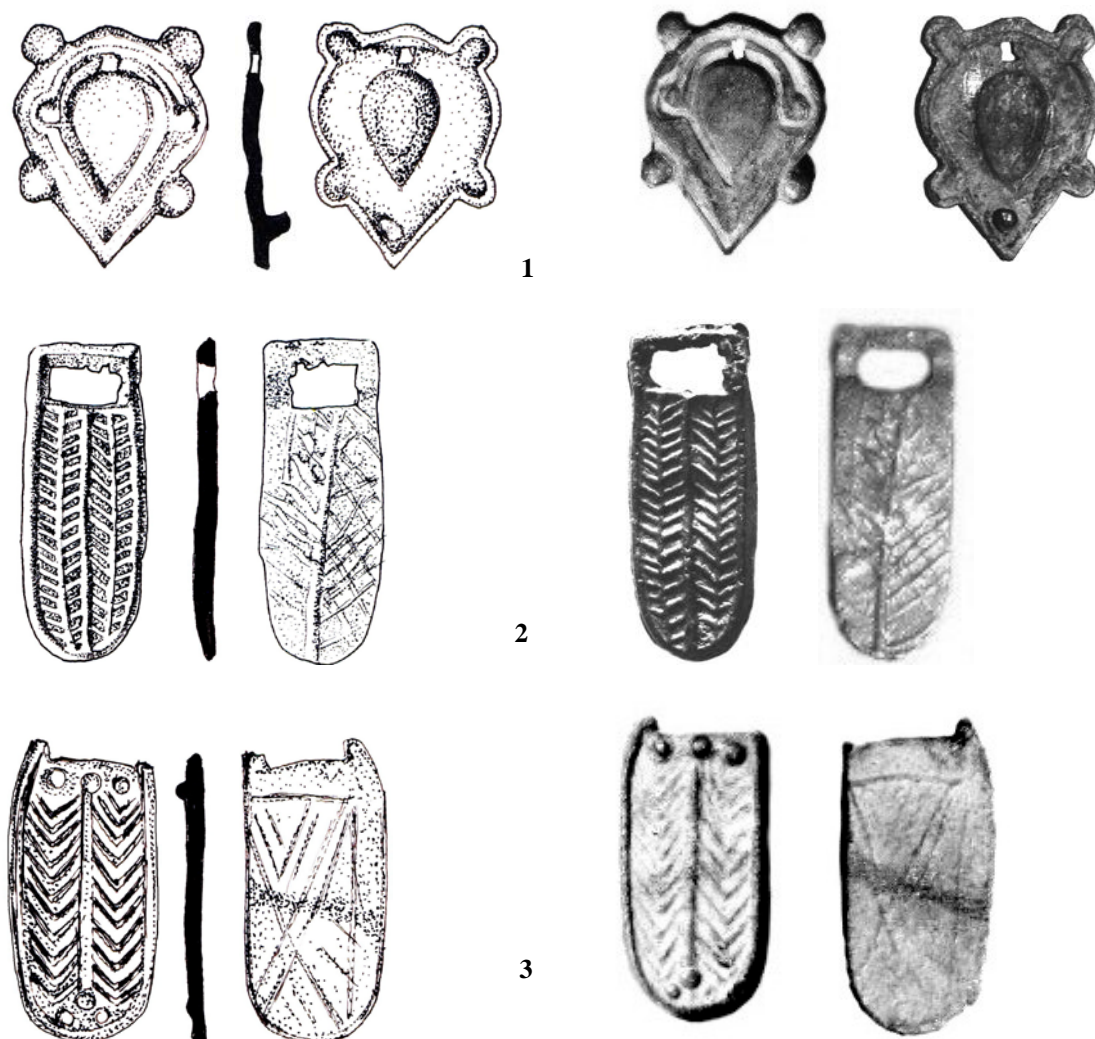

Fig. 1. 1. Aplică cordiformă din bronz; 2. Limbă de curea din plumb; 3. Limbă de curea din plumb.

Piese asemănătoare cu cele două accesorii provenite de pe teritoriul Dobrogei au fost identificate și pe teritoriul actual al Ucrainei și al Rusiei. Astfel de podoabe vestimentare au fost, fie confecționate în atelierile bijutierilor ruși, însă sub influența tehnicilor de prelucrare și de ornamentare folosite de meșterii bizantini, fie au reprezentat obiecte de circulației de origine sud-dunăreană⁷.

Din colecția menționată provin și două paftale din bronz ce prezintă o patină de culoare verde ca rezultat al acțiunii factorilor corozivi.

4. Paftale. Obiectele sunt de formă rotundă, semiglobulară (goale la interior), fiind prevăzute la unul din capete cu câte un mic cârlig de ancorare (din păcate, acesta nu s-a conservat, fiind rupt încă din vechime), folosit pentru înlănțuirea pieselor pe suportul din piele. Conform principiului descris mai sus, celuilalt capăt i s-a sudat o urechiușă pentru prindere (fig. 2/1) (la una dintre piese acesta lipsește – vezi fig. 2/2). În ambele cazuri, pe revers s-a aplicat o tijă subțire și dreptunghiulară pentru fixarea piesei pe curea. Decorul constă dintr-un cerc perlat, în interiorul căruia s-a executat un motiv în formă de stea, ale cărui brațe sunt realizate din cinci șiruri de perle în relief, încadrate de chenare, dispuse radial în jurul unui element floral central. Dimensiuni: diametru = 2,8–2,9 cm, grosime = 0,2 cm; stare de conservare satisfăcătoare.

⁷ K. Totev, *Srednevekove vizantijskie svincovye ikony iz severo-vostočnoj bolgarii (k ikonografii svjatogo Georgija-Drakonoborca*, în *Materijaly po Arheologii, Istorii i Etnografii Taurii*, VII, Simferopol, 2000, p. 365, fig. 2. Piesa de aici a fost încadrată cronologic în veacurile IX-XI; B. Kovalevskaia, *Komp'juternaja obrabotka massovogo arheologičeskogo materiala iz rannesrednevekovyh pamjatnikov Eurasii*, în colecția *Hronologija vostočnoeuropejskih drevnostej V–IX vekov*, Ed. Rossijskaja Akademija Nauk, Moscova, 2000, p. 134, fig. II/31; p. 136, fig. IV/23; p. 138, fig. VI/2. Accesoriile de curea descoperite în mormintele călăreților veniți dinspre imensele stepe eurasiatice au fost datate preponderent în veacul al IX-lea.

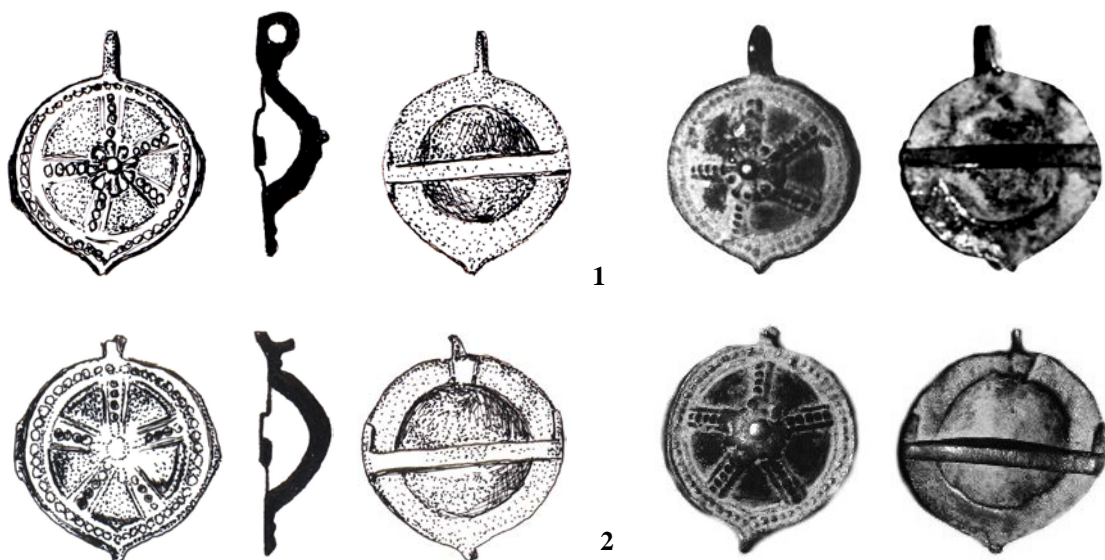

Fig. 2.1 și 2. Paftale din bronz.

Pe teritoriul României acest tip de accesorii a fost identificat mai ales în zona sudică, descoperirile fiind însă izolate pentru veacurile XI–XIV și mult mai numeroase pentru secolele XV–XVII⁸. Piesele discutate aici, fie reprezentând podoabe de harnașament, fie de vestimentație ori amulete, comportă similarități tipologice cu altele descoperite pe teritoriul Dobrogei⁹.

Alte obiecte de podoabă de tip pafta, aplică, medalion, au fost identificate pe teritoriul Bulgariei¹⁰, Ungariei¹¹, Ucrainei¹² și Transilvaniei¹³.

Piesele descoperite pe teritoriul Dobrogei sunt lucrate din bronz și argint cu consistență scăzută, registrul ornamental utilizat pentru decorarea lor fiind deosebit de divers.

Identificarea altor piese similare în cadrul unor contexte arheologice exacte, asocierea lor cu alte artefacte corect datate și încadrarea tipologică exactă, ar elucida toate necunoscutele legate de originea, morfologia și evoluția acestor piese de podoabă în întreg teritoriul est și sud-est european, de-a lungul Evului Mediu.

Obiectele de orfevrărie, în general, accesorii de vestimentație și harnașament, în particular, reprezintă în mare măsură elemente ale prestigiului militar și politic al purtătorilor lor, stabilesc pulsul economic al unei societăți la un moment dat și contribuie din plin la progresul social-economic și cultural al comunităților de-a lungul timpului.

⁸ I. Vasiliu, *Cimitirul medieval de la Isaccea, Biserica Sf. Gheorghe*, în *Peuce*, XI, 1995, p. 409.

⁹ *Ibidem*, p. 390; p. 392; p. 408, pl. V/1; I. Barnea, *Elemente de cultură materială veche rusească și orientală în așezarea feudală (secolele X–XII) de la Dinogetia (reg. Galați)*, în *Studii și referate privind istoria României*, I, Ed. Academiei R. P. R., București, 1954, p. 221–222. Reputatul specialist consideră că aceste tipuri de podoabe ajung în teritoriile locuite de vechea populație românească în momentul când aceasta intră în contact cu triburile de călăreți nomazi, veniți dinspre spațiul euroasiatic în decursul veacurilor X–XII (p. 226–227).

¹⁰ S. Georgieva, D. Bucinsky, *Predvaritelni prouchvanija na srednovekovnoto selište do grad Vraca*, în *Izvestija*, XXII, 1959, 347, fig. 3. Piesa descoperită în necropola de la Vraca, din punctul „Kmerkale”, alături de alte piese de podoabă (cataramă, aplici, pandantivi, amulete, medalioane etc.), au fost încadrate într-un interval cronologic destul de larg – secolele XI–XIV; Ž. Važarova, V. Chacheva, *Srednovekoven nekropol pri s. Ablanica, Blagoevgradski okrąg*, în *Arheologija*, X, 1968, p. 33, fig. 9. Paftalele descoperite în necropola de la Ablanica au fost datate în secolele IX–XI; E. Manova, *Arheologičeski prouchvanija v rayona na Zlatograd*, în *Arheologija*, VI, 1964, p. 24, fig. 11. Accesoriile de centură identificate într-unul din mormintele necropolei de la Novi Pazar comportă similitudini tipologice cu piesele descoperite în Dobrogea, fiind datate în veacurile XIII–XIV; referitor la alte descoperiri de piese similare provenind dintr-un mormânt de călăreț nomad de la Novi Pazar, vezi și S. Michailov, *Edin starinen nekropol pri Novi Pazar*, în *Izvestija*, XX, 1955, p. 319, fig. 15; p. 320, fig. 16.

¹¹ E. István, *op. cit.*, p. 148, pl. 12/b.

¹² K. Totev, *op. cit.*, p. 365.

¹³ M. Rusu, E. Dörner, *Săpăturile de salvare de la Șiclău (r. Criș, reg. Criș)*, în *MCA*, VIII, 1962, p. 706, fig. 2/1. Piese descoperite aici sunt asemănătoare din punct de vedere tipologic cu paftalele de mici dimensiuni identificate în număr foarte mare pe teritoriul Ungariei, fiind puse pe seama călăreților unguri, încadrate în secolul al X-lea. Vezi și bibliografia de la p. 710.

METAL ACCESSORIES FOUND IN DOBRUDJA, FROM A PRIVATE COLLECTION

SUMMARY

In this article are depicted a few metal accessories found in Dobrudja, coming from a private collection. It is about five harness or clothing ornamental pieces, three of them being processed by a composition of elements which contains a higher percentage of bronze and a little less one of silver (a heart form bracket and two small buckles); the other two ones made of lead (two belt bottoms).

The origin and chronological data of these types of ornaments have aroused numerous debates, so that in the mentioned text above we presented only similar discoveries from Central, East and South-Eastern Europe. For certain, these ornamented pieces were used to adorn the ensemble of leather straps (belts) of nomad horsemen harness or clothing which were coming in successive waves from the European-Asian steppes in the 9th–13th centuries.

FIGURE EXPLANATIONS

Fig. 1. 1 – Bronze heart form bracket; 2 – Lead belt bottom; 3 – Lead belt bottom.

Fig. 2. 1–2 – Bronze buckles.